

واکاوی الگوهای حاکم بر جنگ آینده و مقایسه آن با جنگ هشت ساله و

جنگ‌های اخیر

غلامعلی رشید^۱، غلامرضا محرابی^۲، فتح‌الله کلاتری^۳، شهرام شجاعی^۴، داود زنجانی^۵

تاریخ دریافت: ۹۳/۷/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۳/۹/۲۵

چکیده

جامعه آماری این پژوهش، بر اساس برآورد خبرگان ۲۳۰ نفر می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۶۹ نفر تعیین شده است. نتایج به‌دست آمده حکایت از آن دارد که الگوی جنگ هشت ساله بر مبنای جنگ سنتی ترکیبی و متعارف از سوی ج.ا.ایران و جنگ سنتی نامتعارف از سوی رژیم بعث عراق اجرا شد و از نظر عده و غلظت، یک جنگ نابرابر به سود عراق بود. به دلیل وجود اختلاف فناوری، الگوی جنگ ناهمپراز وارد ادبیات نظامی جهان شد، بنابراین جنگ‌های رخ داده در ۲۵ سال گذشته بر اساس ویژگی‌ها و الگوهای نسل سوم و نسل چهارم جنگ (ترکیبی) بوده است. یافته کلی مقاله آن است که جنگ آینده، نوعی الگوی جنگی تأثیرمحور است که به صورت مردم‌پایه در محیط سیال جغرافیایی با محوریت گروه‌های ملی، فراملی و فراملی انجام می‌شود.

واژگان کلیدی: الگو، جنگ آینده، جنگ ناهمپراز، تأثیرمحور، دفاع مقدس.

۱. دانشیار دانشگاه عالی دفاع ملی.
۲. کارشناس ارشد مسائل دفاعی.
۳. دانشجوی دکترای مدیریت راهبرد دفاعی و پژوهشگر جنگ آینده (نویسنده مسئول و عهده‌دار مکاتبات).
۴. دانشجوی دکترای مدیریت راهبرد دفاعی و پژوهشگر جنگ آینده.
۵. دانشجوی دکترای مدیریت راهبرد دفاعی.

۱. کلیات

پارادایم^۱، مفهومی است که به‌عنوان الگو یا نمونه به‌کار می‌رود (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۱۵۶). الگو (پارادایم) که مترادف مکتب می‌باشد، چارچوبی فکری و نگرش کلی به موضوع‌های مختلف و چگونگی رفتار و رویکرد افراد در قالب آن است. الگو در حوزه مدیریت راهبردی، در راستای حل مسائل و برنامه‌ریزی راهبردی است. الگوها اغلب کامل نبوده و قادرند سطحی از حقیقت را نشان دهند، بنابراین با گذشت زمان، تغییر می‌کنند و با ظهور الگوی جدید، الگوی پیشین منسوخ و یا به شرایط خاصی محدود می‌شود (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۱: ۱۱۵). بعضی از این الگوها با یکدیگر هم‌پوشانی و نقاط مشترک فراوانی دارند، به همین دلیل، افزون بر جنگ‌های اخیر، در جنگ آینده نیز از آن استفاده می‌شود. به‌طور کلی، نظریه‌های تکاملی یا فرگشتی در مورد جنگ آینده دارای یک وجه مشترک هستند و آن اینکه، تغییر شکل جنگ و یا چگونگی اجرای جنگ را در یک فرایند تکوینی و براساس نقاط عطف مهم در تاریخ و تمدن بشری مورد بررسی قرار می‌دهند. در ادبیات نظامی امروز، سه نظریه تکاملی اصلی در مورد جنگ آینده مطرح است (Fitzgerald, 1994: 76). این نظریه‌ها «جنگ نسل چهارم^۲، جنگ موج سوم^۳ و جنگ دوره چهارم^۴» هستند. تمام این تقسیم‌بندی‌ها به تعریف الگوهای جنگ آینده و ویژگی‌های آن ختم می‌شوند (محمدی‌نجم، ۱۳۸۷: ۶). در این مقاله، محققان ضمن تشریح انواع الگوهای جنگی، ابتدا جنگ آینده و ویژگی‌های آن را تعریف کرده و سپس طی یک جدول تطبیقی، جنگ هشت ساله (جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران) و جنگ‌های اخیر را با جنگ آینده مقایسه می‌نمایند؛ این جدول طبق نظر خبرگان و صاحب‌نظران تنظیم شده است. در نهایت، بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از

-
1. Paradigm
 2. Fourth – Generation Warfare
 3. Third – Wave War
 4. Fourth – Epoch War

نتایج پرسشنامه‌ها و تشریح الگوهای جنگ آینده، نوع الگوهای جنگی که در هشت سال دفاع مقدس و جنگ‌های ۲۵ سال اخیر مورد استفاده قرار گرفته، ارائه می‌گردد.

۱-۱. بیان مسئله

بهبان‌جویی‌های استکبار جهانی و مداخله در امور سایر کشورها بیانگر آن است که منطقه غرب آسیا همچنان مورد علاقه قدرت‌های برتر بوده و احتمال وقوع جنگ در این منطقه بیشتر از سایر مناطق متصور می‌باشد. بر اساس بررسی‌های انجام شده، مشخص گردید تاکنون تعریف جامع و واحدی از جنگ آینده ارائه نگردیده است، اما در ارتباط با ویژگی‌های جنگ آینده، تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از دیدگاه‌های مختلف بیان شده است. در این تقسیم‌بندی‌ها به شرایط و مقتضیات بومی توجهی نشده و بر اساس مبانی و ادبیات غرب می‌باشد. بر مبنای آنچه بیان گردید محققان ابتدا جنگ آینده را با نگاه بومی تعریف نموده و سپس ویژگی‌های جنگ آینده را متناسب با شرایط بومی و منطقه‌ای بیان می‌نمایند، بنابراین مسئله اصلی این تحقیق، نوع الگو و ماهیت جنگ آینده است، از این رو پیش از بررسی الگوهای حاکم بر جنگ آینده، نیاز است که الگوی جنگ‌های اخیر و گذشته مورد مطالعه قرار گیرد تا به‌خوبی الگوی جنگ آینده، تجزیه و تحلیل گردد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت موضوع

توسعه‌طلبی و زیاده‌خواهی قدرت‌های بزرگ از یک‌سو، آزادی‌خواهی و استکبارستیزی کشورهای مسلمان از سوی دیگر، جهان را درگیر جنگ نموده است. عوامل ایجابی که باعث اهمیت این تحقیق شده «هماهنگی مؤثر بین سیاستمداران و نظامیان در هم‌افزایی مؤلفه‌های قدرت ملی برای دفاع در جنگ آینده» و «تصویرسازی مناسب از چگونگی، ماهیت و ویژگی‌های جنگ احتمالی آینده» هستند. در صورت کم

توجهی به موضوع تحقیق، تبعات آن «غافلگیری راهبردی»، «نقصان در فرماندهی و مدیریت صحنه عملیات» و «آسیب جدی در چرخه پاسخ به نیازهای دفاعی کشور» خواهد بود.

۱-۳. پیشینه تحقیق

در مورد موضوع این تحقیق، با مراجعه به پژوهش‌شکده‌ها و مراکز تحقیقاتی، یک عنوان مقاله و دو عنوان کتاب به شرح زیر یافت گردید:

۱-۳-۱. مقاله «تحول تاریخی جنگ از الگوهای سنتی تا نوین»، که در فصلنامه «راهبرد دفاعی» چاپ شده است. در این مقاله، علل، اشکال و فرایند جنگ در دو الگوی ایدئولوژیک محور و عقلانیت محور مورد بررسی قرار گرفته است (پوراحمدی و رضایی، ۱۳۹۱: ۱۷۵).

۱-۳-۲. کتاب «جنگ آینده» که توسط انتشارات «عقیدتی سیاسی آجا» چاپ شده است و در آن به تعریف جنگ شبکه محور و عملیات تأثیر محور، ویژگی‌ها و اوصاف آن پرداخته شده است (حیدری، ۱۳۹۱: ۱۰۶ و ۱۵۲).

۱-۳-۳. کتاب «راهبردشناسی جنگ آینده» که در سال ۱۳۹۳ توسط آقای فتح‌آبادی کلاتری تألیف و چاپ شده است، اصول جنگ آینده از منظر مقام معظم رهبری را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است (کلاتری، ۱۳۹۳: ۷۵).

در هیچ‌کدام از منابع یادشده، الگوهای جنگ آینده به طور مجزا مورد بررسی قرار نگرفته و در هیچ‌گونه مقایسه‌ای بین جنگ‌های گذشته، حال و آینده انجام نشده است. به همین دلیل محققان در این مقاله قصد دارند ضمن کالبدشکافی انواع الگوهای جنگی، جنگ‌های رخ داده را با هم مقایسه نمایند.

۱-۴. هدف‌های تحقیق

۱-۴-۱. هدف اصلی

تبیین و مقایسه تطبیقی الگوهای حاکم بر جنگ‌های گذشته (دفاع مقدس)، اخیر و آینده.

۱-۴-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) شناخت ماهیت الگوی حاکم بر جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران،
- (۲) شناخت ماهیت الگوهای حاکم بر جنگ‌های اخیر،
- (۳) شناخت ماهیت الگوهای حاکم بر جنگ آینده.

۱-۵. پرسش‌های تحقیق

۱-۵-۱. پرسش اصلی

مقایسه تطبیقی الگوهای حاکم بر جنگ‌های گذشته، اخیر و آینده چگونه است؟

۱-۵-۲. پرسش‌های فرعی

- (۱) ماهیت الگوی حاکم بر جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران چگونه بوده است؟
- (۲) ماهیت الگوهای حاکم بر جنگ‌های اخیر چگونه بوده است؟
- (۳) ماهیت الگوهای حاکم بر جنگ آینده چگونه خواهد بود؟

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق با روش زمینه‌ای-موردی انجام شده و نتایج آن قابل تعمیم نمی‌باشد؛ از آنجا که نتایج تحقیق، کاربردی و تصمیم‌گرا می‌باشد، نوع پژوهش، کاربردی است.

داده‌ها در محیط نرم‌افزار SPSS وارد و با استفاده از روش‌های آمار توصیفی، تجزیه و تحلیل شده است.

۱-۶-۱. روش و ابزار گردآوری اطلاعات

اطلاعات این تحقیق از دو روش «میدانی» و «اسنادی و کتابخانه‌ای» گردآوری شده است. در روش کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع گردآوری شده و اطلاعات نظری مورد نیاز از طریق جست‌وجوی کتابخانه‌ای تخصصی، اینترنتی و بانک‌های اطلاعاتی به دست آمده است. در روش میدانی با طرح ۲۶ سؤال بسته (۹ پرسش در مورد جنگ هشت ساله، شش پرسش در مورد جنگ‌های اخیر و ۱۱ پرسش در مورد جنگ آینده) در قالب طیف لیکرت در پنج سطح، طبقه‌بندی شده است. در طراحی پرسشنامه، به‌وسیله روش دلفی و با استفاده از نظر صاحب‌نظران، استادان، متخصصان و خبرگان، عوامل همگرایی و واگرایی شناسایی و سپس پرسشنامه مقدماتی تهیه شد. پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسشنامه نهایی تهیه گردید. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوا و توزیع چندمرحله‌ای پرسشنامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری شد. برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است و یک نمونه اولیه شامل ۳۰ پرسشنامه بین استادان دانشگاه امام حسین (ع) و دانشگاه عالی دفاع ملی، پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به‌دست آمده از این پرسشنامه‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰/۷ تعیین گردید، بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد لازم برخوردار می‌باشد.

۱-۶-۲. جامعه و حجم نمونه آماری

جامعه آماری شامل استادان، خبرگان، مدیران ارشد و فرماندهان مسئول، راهبردی‌پردازان نظامی ستاد کل نیروهای مسلح و کارشناسانی هستند که دارای حداقل

سه سال سابقه کار در مسائل راهبردی جنگ آینده و جایگاه سازمانی ۱۸ می باشند. در این پژوهش، جامعه آماری با توجه به حساسیت و خاص بودن موضوع پژوهش، بسیار محدود بوده و با توجه به نظر کارشناسان و خبرگان (برابر جدول شماره ۱) در مجموع ۲۳۰ نفر برآورد شده است. نمونه‌گیری در این روش، سهمیه‌ای و به شکل نسبتی انجام شده است. خبرگان بر اساس هدف‌های خاص تحقیق و راهبردهای حل مسئله انتخاب شده‌اند و به‌طور هدفمند تلاش شده از هر زیرگروه، تعدادی مشخص در نمونه باشد. از ۲۳۰ نفر جامعه آماری با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۶۹ نفر تعیین شده است.

جدول شماره ۱. تعداد جامعه و نمونه آماری

ردیف	نام سازمان	تعداد جامعه	تعداد نمونه
۱	ستاد کل نیروهای مسلح	۳۰	۱۱
۲	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۶۰	۲۰
۳	ارتش جمهوری اسلامی	۶۰	۱۹
۴	خارج از نیروهای مسلح (سیاسیون)	۸۰	۱۹
	-	۲۳۰	۶۹
	تعداد کل		

۲. مبانی نظری تحقیق

۲-۱. تعریف مفاهیم

۲-۱-۱. الگوی جنگ اطلاعاتی

جنگ اطلاعاتی، عبارت است از اقدام‌های اتخاذ شده برای تحقق برتری اطلاعاتی که از طریق تأثیرگذاری بر اطلاعات و سامانه‌های اطلاعاتی دشمن، از راهبرد نظامی ملی پشتیبانی کرده و در عین حال، اطلاعات و سامانه‌های خودی را ارتقا بخشیده و از آنها دفاع می‌کند (اندیشگاه شریف، ۱۳۸۸: ۲۴۶).

۲-۱-۲. الگوی رایاورد (جنگ سایبر)

رایاورد، به عنوان یکی از زیرمجموعه‌ای از جنگ اطلاعاتی شامل اقدام‌هایی می‌شود که در دنیای رایانه‌ای رخ می‌دهند؛ دنیای رایانه‌ای، هرگونه واقعیت مجازی است که توسط مجموعه رایانه‌ها و شبکه‌ها ایجاد می‌شود (David Steele, Autumn/Winter 1998-99: 80).

۲-۱-۳. الگوی عملیات تأثیرمحور

عملیات تأثیرمحور، عملیاتی است که بر اساس درک کلیت گرا و کلی‌نگر به منظور اعمال نفوذ یا تغییر رفتار با توانمندی‌های نظام با استفاده از کاربرد ترکیبی و یکپارچه ابزارهای قدرت ملی برای دستیابی به هدف‌های سیاستی، هدایت شده، برنامه‌ریزی، اجرا، ارزیابی و انطباق می‌یابد (منزوی، ۱۳۸۸: ۴). در تعریف دیگری آمده است که: «عملیات تأثیرمحور، هماهنگی مجموعه‌ای از اقدام‌ها به منظور تغییر شکل رفتار جمعیت خودی، دشمن و بی‌طرف در وضعیت صلح، بحران و جنگ است» (کرامت‌زاده، ۱۳۸۸: ۵).

۲-۱-۴. الگوی جنگ شبکه‌محور

جنگ شبکه‌محور، عنصر نمادین جنگ عصر اطلاعات است، که حول محور اشتراک اطلاعات به وجود آمده است؛ به واسطه گردش اطلاعات که از طریق رایانه‌ها و ارتباطات حاصل می‌شود، بین افراد مختلف ارتباط برقرار می‌گردد. همکاری و به اشتراک‌گذاری اطلاعات در جنگ شبکه‌محور تضمین می‌کند که در عملیات نظامی، تمام سرمایه‌های مناسب، به سرعت در اختیار فرماندهان گذاشته می‌شوند (حیدری، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

۲-۱-۵. الگوی جنگ شبکه‌ای

جنگ شبکه‌ای، معرف پیدایش سبک جدیدی از درگیری در سطوح اجتماعی است که کوچک‌تر از جنگ سنتی است. پیشقراولان آن، از اشکال شبکه‌ای مختلف برای سازمان، فناوری‌ها، راهبردها و رهنامه‌های سازگار با عصر اطلاعاتی استفاده می‌کنند.

سازمان‌های مبتنی بر چنین جنگی، از گروه‌های کوچک متمایز و پراکنده، بدون فرماندهی مرکزی، تشکیل شده‌اند و امور خود را از طریق اینترنت، هماهنگ و هدایت می‌کنند (Lind, 2012: 45).

۲-۱-۶. الگوی جنگ موازی

جنگ موازی بر اساس دستیابی به تأثیرهای تعیین‌شده و مشخص انجام می‌شود. در جنگ موازی، نظریه راهبردی واردن^۱، دارای پنج حلقه کاربردی است: حلقه اول، رهبری ملی، حلقه دوم، محصول‌های کلیدی، حلقه سوم، زیرساخت‌های حمل و نقل، حلقه چهارم، جمعیت مردمی و اراده ملی، حلقه پنجم، نیروهای عملیاتی (زنتاب، ۱۳۹۰: ۲۴).

۲-۱-۷. الگوی جنگ روانی

الگوی جنگ روانی، به معنی عملیات انتقال اطلاعات برگزیده به مخاطبان مشخص به منظور تأثیرگذاری بر احساس‌ها، هیجان‌ها، طرز نگرش و تفکر و واپایش (کنترل) رفتار افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و دولت‌ها می‌باشد (رضایی، ۱۳۹۲: ۱۷).

۲-۱-۸. الگوی جنگ نامتعارف

الگوی جنگ نامتعارف به معنی استفاده از تسلیحات و تجهیزات دفاعی کشتار جمعی به منظور پیروزی در جنگ است. این جنگ وابستگی زیادی به تسلیحات کشتار جمعی دارد، هرچند تلاش بسیاری می‌شود تا جهان، عاری از این تسلیحات نامتعارف شود، ولی بسیاری از کشورها اعم از کشورهای قوی یا ضعیف، این تسلیحات را به عنوان عاملی بازدارنده می‌دانند (Rubin, 2007: 81).

۹-۱-۲. الگوی جنگ نیابتی

در جنگ نیابتی، ابرقدرت‌ها و قدرت‌های جهانی به جای مداخله اولیه مستقیم نظامی در مناطق هدف، گروه‌ها و کشورهای کوچک‌تر و ضعیف‌تر و هم‌پیمان با خود را به نیابت از خود، به وادی عملیات نظامی می‌کشند و در پس پرده، حمایت‌های مالی و تسلیحاتی و اطلاعاتی خود را از ایشان به عمل می‌آورند. چنانچه گروه‌ها یا کشورهای نایب در جنگ، در رسیدن به هدف‌های خود و کشورهایی که به نیابت از آنها وارد جنگ شدند، موفق نبودند، آن موقع است که کشورهای اصلی و قدرتمند ابتدا حمایت‌های خود را بیشتر می‌کنند، روش‌های حمایتی خود را گسترده می‌کنند و در نهایت، اگر نشدند، خودشان وارد میدان می‌شوند تا کار را تمام کنند (مطالعات گروهی، ۱۳۹۳: ۲۳۶).

۱۰-۱-۲. جنگ مقاومت

جنگ مقاومت، جنگی است که در اثر ایستادگی و مقاومت کشورهای آزادیخواه در برابر کشورهای سلطه‌طلب، بین دو قدرت ضعیف و قوی انجام می‌شود. جنگ مقاومت، الهام گرفته از دفاع مقدس ملت مسلمان ج.ا.ایران و نهضت‌های مقاومت در جنگ‌های ۳۳ روزه، ۲۲ روزه، ۸ روزه و ۵۱ روزه است (مطالعات گروهی، ۱۳۹۳: ۲۱۸).

۱۱-۱-۲. طرح (سناریو)

طرح، توصیفی ساده و عادی از زمان حال در آینده نیست، بلکه طرح‌ها، معطوف به تصویر کشاندن احتمال‌های آینده و تحلیل و شناخت متغیرهای محیطی پیچیده هستند. طرح‌ها به معنی پیش‌بینی آینده نیستند؛ زیرا در طرح‌ها، تمامی آینده‌های محتمل به تصویر کشیده می‌شوند که ممکن است برخی از آنها هرگز تحقق پیدا نکنند (Gill, 1998: 64).

۲-۲. ماهیت جنگ از نظر قرآن و روایت‌ها

جنگ به‌عنوان ابزاری برای گسترش حکومت و تسلط بر دیگران، امر ناپسندی است، اما برای نجات مردم از دست ظالمان و برقراری صلح واقعی و از بین بردن عوامل جنگ‌افروزی، کار ناپسندی نیست. قرآن کریم در باب آمادگی برای جنگ در سوره مبارکه انفال آیه ۶۰ می‌فرماید: «و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان که شما نمی‌شناسیدشان و خدا آنان را می‌شناسد، بترسانید. و هر چیزی در راه خدا خرج کنید پاداشش به خود شما بازگردانیده می‌شود و بر شما ستم نخواهد رفت». همچنین در سوره بقره، آیه ۱۹۰ می‌فرماید: «در راه خدا با کسانی که با شما می‌جنگند نبرد کنید و از حد، تجاوز ننمایید که خداوند تجاوزکاران را دوست نمی‌دارد». در اسلام، هدف نهایی از جنگ و قتال، از بین رفتن فتنه‌هاست، هر گاه که دیگران برای مسلمانان فتنه نسازند و جنگ نکنند (حال چه مسلمان شوند یا نه)، دیگر جنگ و قتالی نیست. قرآن کریم در این باره در سوره بقره، آیه ۱۹۳ می‌فرماید: «و با آنها پیکار کنید! تا فتنه‌ای باقی نماند و دین، مخصوص خدا گردد. پس اگر (از روش نادرست خود) دست برداشتند، (مزاحم آنها نشوید! زیرا) تعدی جز بر ستمکاران روا نیست». حفظ آمادگی رزمی برای جنگ آن‌قدر مهم است که امیرالمؤمنین علی(ع) می‌فرماید: «برای جنگ آماده شوید و سازوبرگ نبرد را مهیا دارید که آتش کارزار افروخته شده و شعله آن بالا گرفته است» (نهج‌البلاغه، خطبه ۲۶، فراز ۵).

۲-۳. جنگ آینده از منظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد تهدید به جنگ می‌فرماید: «گاهی سردمداران رژیم صهیونیستی، ما را تهدید هم می‌کنند، تهدید به حمله نظامی می‌کنند، اما به نظرم خودشان هم می‌دانند و اگر نمی‌دانند، بدانند که اگر غلطی از آنها سر بزنند، جمهوری

اسلامی، «تل آویو» و «حیفا» را با خاک یکسان خواهد کرد (بیانات فرماندهی معظم قوا، ۱۳۹۲/۱/۱). فرماندهی معظم کل قوا در مورد جنگ آینده می‌فرماید: «ممکن است تهاجم‌ها در آینده، این چنین صریح و روباز و سهل‌الدفع نباشد و ممکن است پیچیده‌تر باشد و لذا پیچیدگی و ایمان قوی لازم است. من عرض می‌کنم دفاع از اسلام در دوران نبی اکرم (ص) آسان‌تر از دفاع از اسلام در دوران امیرالمؤمنین (ع) بود؛ چون این قضیه پیچیده‌تر بود و چنین چیزی در آینده ممکن است؛ زیرا استکبار جهانی، ابزارهای گوناگونی را در اختیار دارد (بیانات فرماندهی معظم کل قوا، ۱۳۶۹/۶/۲۹). آیات بیان شده در بند پیشین و بیانات مقام معظم رهبری، بیانگر ضرورت آمادگی برای جنگ آینده است. ماهیت و چگونگی جنگ آینده مشخص نیست، اما می‌توان از الگوی جنگ‌های رخ داده در گذشته مانند جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران و جنگ‌های به‌وقوع پیوسته در ۲۵ سال اخیر، طرحی از جنگ آینده ترسیم نمود.

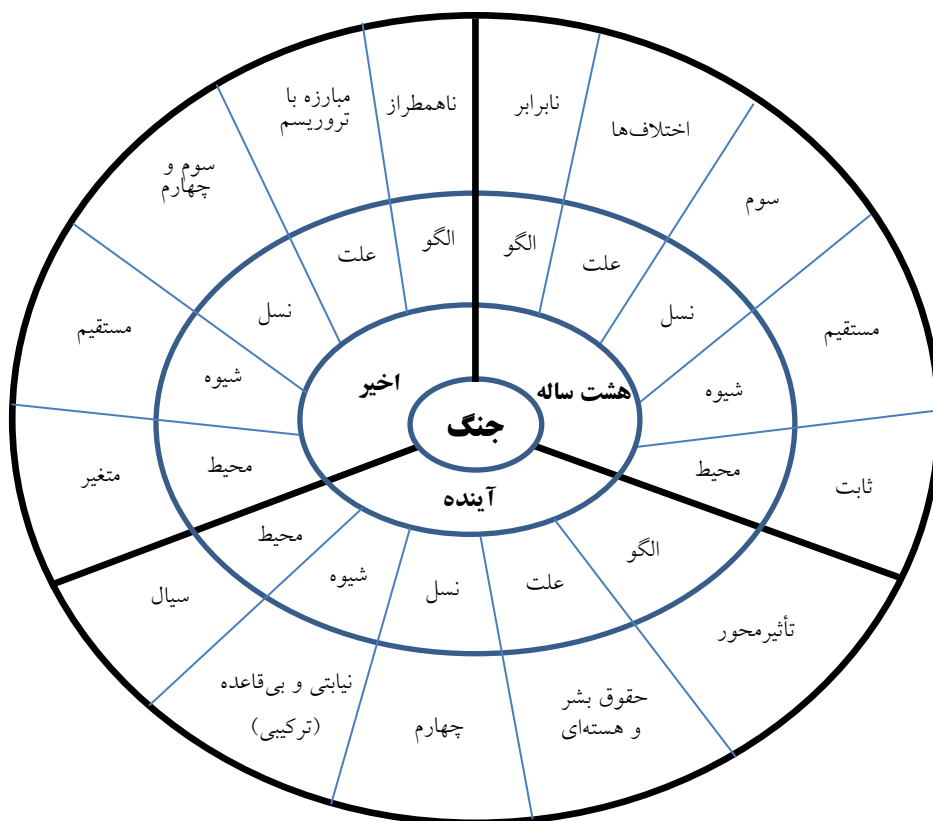
۴-۲. مقایسه تطبیقی بین جنگ هشت ساله با جنگ‌های اخیر و جنگ آینده

جدول شماره ۲ به مقایسه تطبیقی ۱۹ مؤلفه اصلی و مهم در جنگ هشت ساله و جنگ‌های اخیر با جنگ‌های آینده اختصاص دارد. این جدول بر اساس مصاحبه حضوری با صاحب‌نظران و خبرگان تدوین شده است. مؤلفه‌های ارائه‌شده، دیدگاه راهبردی‌پردازان نظامی طراز اول است، بنابراین دارای روایی و پایایی معتبر می‌باشد (مطالعات گروهی، ۱۳۹۳: ۲۷۵).

جدول شماره ۲. مقایسه تطبیقی بین جنگ هشت ساله با جنگ‌های اخیر و جنگ آینده

ردیف	مؤلفه	جنگ هشت ساله	جنگ ۲۵ ساله	جنگ آینده
۱	الگوی عملیات	نابرابر	ناهمطراز	تأثیرمحور
۲	نسل جنگ	سوم	ترکیبی از نسل سوم و چهارم	نسل چهارم
۳	سبک جنگ	متعارف	نامتعارف	کشندگی کمتر
۴	نیروی نظامی	بازیگر اصلی	بازیگر اصلی	بازیگر محوری
۵	مردم	مؤثر	بازیگر	بازیگر مؤثر
۶	راهبرد	نظامی	دفاعی	دفاعی - امنیتی
۷	نتیجه جنگ	پیروزی مطلق	شکست راهبردی	تحمیل اراده با خسارت کم
۸	شیوه جنگ	مستقیم یا با قاعده	غیرمستقیم یا ترکیبی	نیابتی و بی‌قاعده (ترکیبی)
۹	دیپلماسی دفاعی	جنگ، ادامه سیاست	جنگ همراه با سیاست	سیاست بدون جنگ
۱۰	تهدیدها	سخت	سخت و نرم	هوشمند
۱۱	ژئوپلیتیک	کم استفاده	مورد استفاده	حیاتی و مهم
۱۲	محیط جغرافیایی	ثابت	متغیر	سیال
۱۳	فناوری	مؤثر	بسیار مؤثر	مبنای جنگ
۱۴	گره‌های فراملی و فراملی	کم اثر	بازیگر فعال	بازیگر اصلی
۱۵	زیست محیطی	کم اثر	مؤثر	روند اصلی
۱۶	اشراف اطلاعاتی	برآورد اطلاعاتی	برآورد راهبردی	الگوی اصلی جنگ
۱۷	خصوصی سازی	بدون استفاده	به‌کارگیری و استفاده	روند اصلی
۱۸	دلیل جنگ	اجتناب‌ناپذیر	هزینه - منفعت	منطقی و عقلانیت
۱۹	رابطه جنگ و سیاست	جنگ، ادامه سیاست	ترکیبی از سیاست و جنگ	سیاست، پیشران جنگ

شکل شماره ۱. الگوی مفهومی تحقیق

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

۳-۱. طیف (۱) عوامل تأثیرگذار با قدرت خیلی زیاد: امتیازدهی مبتنی بر ضرب مجموع نفرات (۶۹) در میانگین گزینه زیاد (۴ امتیاز) به دست آمده است. تمامی گزینه‌هایی که ۲۷۶ تا ۳۴۵ امتیاز کسب کرده‌اند، در این طیف قرار می‌گیرند.

۳-۲. طیف (۲) عوامل تأثیرگذار با قدرت زیاد: امتیازدهی مبتنی بر ضرب مجموع نفرات (۶۹) در میانگین گزینه متوسط (۳ امتیاز) به دست آمده است. تمامی گزینه‌هایی که ۲۰۷ تا ۲۷۵ امتیاز کسب کرده‌اند، در این طیف قرار دارند.

۳-۳. طیف (۳) عوامل تأثیرگذار با قدرت متوسط: امتیازدهی مبتنی بر ضرب مجموع نفرات (۶۹) در میانگین گزینه کم (۲ امتیاز) به دست آمده است. تمامی گزینه‌هایی که ۱۳۸ تا ۲۰۶ امتیاز کرده‌اند، در این طیف قرار می‌گیرند.

۳-۴. طیف (۴) عوامل تأثیرگذار با قدرت کم: امتیازدهی مبتنی بر ضرب مجموع نفرات (۶۹) در میانگین گزینه خیلی کم (۱ امتیاز) به دست آمده است. تمامی گزینه‌هایی که ۷۰ تا ۱۳۷ امتیاز کسب کرده‌اند، در این طیف قرار دارند.

۳-۵. طیف (۵) عوامل تأثیرگذار با قدرت خیلی کم: در این طیف مجموعه متغیرهایی قرار دارند که ۶۹ امتیاز کسب نموده‌اند. کمترین امتیاز کسب شده توسط یک متغیر مساوی ۶۹ امتیاز است. چگونگی تأثیرگذاری طیف‌ها، به گونه‌ای است که هر چه از طیف ۱ به سوی طیف‌های بالاتر حرکت شود، از شدت و تأثیرگذاری طیف‌ها کاسته می‌شود؛ به گونه‌ای که طیف ۱ از قدرت تأثیرگذاری بیشتری نسبت به طیف ۲ و طیف ۲ از قدرت تأثیرگذاری بیشتری نسبت به طیف ۳ برخوردار است و در نهایت، ضعیف‌ترین آنها طیف ۵ است.

۳-۶. نتایج نهایی طیف‌بندی مقایسه تطبیقی جنگ هشت ساله و جنگ‌های اخیر با جنگ آینده، طبق جدول شماره ۳ محاسبه گردیده است. میانگین به دست آمده از نقش هر یک از عوامل تأثیرگذار، ۲۰۴/۱۹ امتیاز می‌باشد. از ۲۶ عامل مطرح شده، امتیاز ۱۶ عامل آن از حد متوسط میانگین بیشتر می‌باشد، بنابراین ۱۰ عامل آخر به دلیل کسب امتیاز کمتر از حد نصاب (میانگین) مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفته و فقط ۱۶ عامل اول که امتیاز آنها بیشتر از حد نصاب است، تجزیه و تحلیل شده‌اند.

۳-۶-۱. طبق نظر خبرگان، الگوی جنگ ج.ا.ایران در سال دفاع مقدس، تابع الگوی جنگ سنتی بود. ج.ا.ایران به روش مرکب با دشمن جنگید. روش جنگیدن ارتش بعث عراق به صورت سنتی بود، اما به دلیل داشتن تجهیزات نظامی نوین که اغلب توسط کشورهای غربی و عربی به عراق داده می‌شد، از تجهیزات پیشرفته‌ای برخوردار بود،

بنابراین روش جنگ عراق با تجهیزات پیشرفته و سنتی بود. سنتی بودن جنگ بین ج.ا.ایران و عراق با کسب ۳۳۰ امتیاز به عنوان مؤثرترین عامل شناخته شده است.

۲-۶-۳. جنگ‌ها در طول تاریخ دارای چهار نسل بوده‌اند، راهکنش خط و ستون، مهم‌ترین شاخص جنگ نسل اول به شمار می‌آید. در نسل دوم جنگ، سلاح‌های خان‌دار، سیم‌خاردار، مسلسل و آتش غیرمستقیم پا به عرصه نبرد نهاد. نسل سوم جنگ بر خلاف نسل پیشین به قدرت آتش و فرسایش متکی نبود، بلکه در عوض سرعت، غافلگیری و سردرگمی فیزیکی و ذهنی دشمن را مورد تأکید قرار می‌داد. اگر جنگ نسل سوم در کنار فناوری‌های نوین نظامی قرار گیرد، شکل جدیدی از جنگ نسل چهارم ایجاد می‌شود. طبق نظر خبرگان و صاحب‌نظران جنگ هشت ساله بین ج.ا.ایران و عراق، تابع ویژگی‌های نسل سوم جنگ بود؛ به عبارتی آخرین جنگی بود که بر اساس الگوی جنگ سنتی اجرا گردید. این عامل با کسب ۳۱۶ امتیاز به عنوان دومین عامل مؤثر شناخته شده است.

۳-۶-۳. در دفاع مقدس، رزمندگان اسلام با روش‌های غیرمتعارف و غیراخلاقی با عراقی‌ها برخورد نکردند؛ برای مثال در طول جنگ، رزمندگان از سلاح‌های شیمیایی و نامتعارف علیه عراقی‌ها استفاده نکردند و همیشه بر اساس موازین شرعی و با رعایت نمودن اخلاق اسلامی با عراقی‌ها، به‌ویژه اسرای آنها برخورد می‌کردند. با توجه به فتوای مراجع تقلید به‌ویژه امام خمینی(ره) که معتقد بودند این جنگ یک جنگ ارزش‌محور، اسلام‌محور و اخلاق‌محور است، رزمندگان اسلام، هیچگاه از روش‌های نامتعارف و غیراخلاقی در جنگ استفاده ننمودند. این عامل با کسب ۳۰۵ امتیاز به عنوان سومین عامل اثرگذار شناخته شده است.

۴-۶-۳. جنگ هشت ساله بیشتر بر مبنای الگوی جنگ سنتی و با رویکرد تخریب‌محور انجام شد، ولی جنگ‌های اخیر بر مبنای الگوی جنگ شبکه‌محور و با رویکرد همزمان تخریب و تأثیر انجام شد؛ به عبارتی هم به جنبه‌های نرم جنگ توجه شد و هم به جنبه‌های سخت، به همین دلیل کاربرد عملیات روانی در جنگ‌های اخیر به

مراتب بیشتر از جنگ هشت ساله بود، اما الگوی جنگ‌های آینده، عملیات تأثیرمحور است؛ به بیانی تخریب جای خود را به تأثیر داده است. به علت پیشرفت فناوری، در جنگ آینده، تلفات نیروی انسانی به حداقل ممکن کاهش می‌یابد. در جنگ آینده، قدرت‌های برتر به دنبال تغییر رفتار جامعه هدف هستند، این تغییر رفتار از طریق شیوه‌های نرم تحقق می‌یابد، بنابراین در جنگ آینده، رویکرد تأثیرمحوری جایگزین رویکرد تخریب‌محوری است. این عامل با کسب ۳۰۰ امتیاز به عنوان چهارمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۵-۶-۳. جنگ‌های گذشته و اخیر در منطقه جغرافیایی ثابت و با دشمن مشخص (اغلب نیروی سنتی یا ارتش شناخته شده یک کشور)، انجام شده است، ولی جنگ آینده در یک محیط و فضای نامشخص انجام می‌شود و در برخی موارد حتی دشمن هم مشخص نمی‌باشد، با توجه به اینکه در جنگ‌های آینده، گروه‌های ملی، فراملی و فروملی، بازیگران مهم و اثرگذار جنگ هستند، به همین دلیل، جنگ آینده دارای جغرافیای مشخص نبوده و بیشتر در محیط سیال جغرافیایی انجام می‌شود. در جنگ آینده چون به طور دقیق دشمن مشخص نبوده و از طرفی زمان آن هم قابل پیش‌بینی نیست، پس مکان جنگ هم ثابت و مشخص نمی‌باشد. این عامل با کسب ۲۹۰ امتیاز به عنوان پنجمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۶-۶-۳. جنگ هشت ساله بیشتر بر مبنای نیروهای نظامی سنتی ارتش، سپاه پاسداران و بسیج مردمی انجام شد، البته حضور مردم در این جنگ فقط در قالب بسیج مردمی بود. جنگ‌های اخیر نیز مبتنی بر نیروهای سنتی و نظامی است، اما در جنگ‌های آینده، افزون بر نظامیان، مردم هم بازیگر مهم و اثرگذار هستند. رضایت مردم برای شروع جنگ و مشارکت آنها نقش بسیار مهمی در سرنوشت جنگ دارد. جنگ‌های آینده چنانچه دارای مشروعیت مردمی نباشد، به شکست ختم می‌شود. خصوصی سازی جنگ آینده نیز موضوع بسیار مهمی است که باید طرح‌ریزی آن پیش از آغاز جنگ انجام گیرد. در جنگ

آینده به منظور بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود و مشارکت هر چه بیشتر مردم در جنگ، اجرای بسیاری از امور را باید به مردم سپرد، به همین دلیل، جنگ آینده «مردم‌پایه» است. این عامل با کسب ۲۸۵ امتیاز به‌عنوان ششمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۳-۶-۷. جنگ هشت ساله بر مبنای جنگ سنتی (نسل سوم جنگ) انجام شد. در جنگ‌های اخیر، قدرت‌های برتر از راهکنش‌ها و سلاح‌های نسل چهارم جنگ استفاده کردند، اما طرف ضعیف‌تر به علت نداشتن دانش و فناوری بومی از راهکنش‌ها و سلاح‌های نسل سوم استفاده نمودند. به دلیل اختلاف بین سلاح‌ها و راهکنش‌های نسل سوم و چهارم جنگ، الگوی عملیات ناهم‌تراز در جنگ‌های اخیر شکل گرفت، اما به دلیل پیشرفت دانش و فناوری، در جنگ‌های آینده هر دو طرف از راهکنش‌ها و سلاح‌های نسل چهارم استفاده می‌کنند. مبنای نسل چهارم جنگ، دانش و فناوری برتر است، بنابراین نسل چهارم جنگ، نسلی دانش‌بنیان است که میدان نبرد را رقمی (دیجیتالی) می‌نماید. این عامل با کسب ۲۸۰ امتیاز به‌عنوان هفتمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۳-۶-۸. در جنگ هشت ساله با وجود اینکه جمعیت ج.ا.ایران سه برابر عراق بود، اما همیشه تعداد نیروی نظامی عراق از ج.ا.ایران بیشتر بود و از سویی به دلیل حمایت‌های مالی فراوان که توسط برخی از کشورهای همسایه و کشورهای غربی به ویژه آمریکا از عراق انجام می‌شد، از نظر تجهیزات نظامی هم همیشه برتری با عراق بود، به همین دلیل در جنگ تحمیلی هشت ساله، از نظر عده و عده برتری با عراق بود. این عامل با کسب ۲۷۰ امتیاز به‌عنوان هشتمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۳-۶-۹. دفاع مقدس در یک فضای نابرابر به سود عراق انجام شد، دلایل این نابرابری «حمایت‌های مالی و تسلیحاتی کشورهای همسایه و ابرقدرت‌ها از عراق»، «به‌کارگیری سلاح‌های نامتعارف از سوی عراق»، «موشک‌باران و بمباران‌های غیراخلاقی و نامتعارف از سوی عراق»، «هماهنگی کامل بین سیاستمداران و نظامیان

عراق برای ادامه جنگ، «بهره‌برداری عراق از اصول دفاع همه‌جانبه»، «استفاده از انواع میدان مین گسترده و لایه به لایه» و در نهایت، «نابرابری در عده و غده» بودند. این عامل با کسب ۲۶۰ امتیاز به‌عنوان نهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۰-۶-۳. در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران، ارتش عراق بارها از روش‌های غیرمتعارف مانند استفاده از سلاح‌های شیمیایی علیه رزمندگان در جبهه استفاده نمود، همچنین نوع رفتار عراقی‌ها با اسرای ایرانی غیراخلاقی و خارج از مقررات سازمان ملل بود، به‌ویژه در جنگ‌هایی که در داخل شهرها و یا مناطق مسکونی انجام می‌شد، سربازهای عراقی بدون توجه به مسائل اخلاقی با شهروندان ایرانی برخورد می‌کردند. در اغلب عملیات‌های آفندی رزمندگان اسلام، عراقی‌ها چون توان مقاومت و پاسخگویی را نداشتند از روش‌های نامتعارف مانند استفاده از سلاح‌های شیمیایی استفاده می‌کردند، حتی در یک مورد رژیم بعث اقدام به بمباران شیمیایی مناطق مسکونی حلبچه عراق کرد و علت آن را حمایت کردهای عراقی از رزمندگان اسلام بیان نمود. این عامل با کسب ۲۴۸ امتیاز به‌عنوان دهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۱-۶-۳. جنگ‌های اخیر در حالی اتفاق افتاد که همیشه یک پای ثابت آن، آمریکا بوده و طرف مقابل آن، کشورهایی بودند که حاضر به باج‌دهی به آمریکا نبودند، از سویی قدرت‌های برتر به علت در انحصار داشتن دانش و فناوری نظامی و عدم انتقال این دانش به سایر کشورها، به‌ویژه کشورهایی که طرف‌دار و حامی آنها نبودند، باعث شد تا کشورهایی که در برابر آمریکا قرار گرفتند از راهکنش‌ها و سلاح‌های نسل سوم جنگ استفاده کنند، اما در مقابل آنها آمریکایی‌ها دارای سلاح و راهکنش نسل چهارم جنگ بودند. این عامل با کسب ۲۳۰ امتیاز به‌عنوان یازدهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۲-۶-۳. در جنگ‌های اخیر یک‌طرف آن آمریکا یا رژیم صهیونیستی و یا با هم به صورت مشترک و همپیمان بودند و طرف دیگر، کشورها و یا گروه‌های مسلمان و

آزادپنخواهی بودند که از نظر فناوری و تجهیزات نسبت به طرف مقابل خیلی ضعیف‌تر بودند. به دلیل وجود اختلاف در سطح دانش و فناوری و همچنین اختلاف در نوع سلاح و تجهیزات که از هر نظر برتری مطلق با آمریکا و رژیم صهیونیستی بود، طرف مقابل از طریق مقاومت و ایستادگی این اختلاف را جبران می‌نمود و به همین دلیل در جنگ‌های اخیر، ایستادگی و مقاومت ملت‌های مظلوم به‌عنوان نماد مقاومت در برابر استکبار جهانی به یک فرهنگ خودباور برای مقابله با سلطه‌طلبان تبدیل شد، بنابراین در جنگ‌های اخیر، الگوی جنگ مقاومت به‌عنوان یک الگوی جنگی وارد ادبیات نظامی شد. این عامل با کسب ۲۲۵ امتیاز به‌عنوان دوازدهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۳-۶-۳. جنگ‌های اخیر بین قدرت‌های برتر که دارای تجهیزات جدید و پیشرفته و دانش و فناوری برتر بودند و کشورهایی انجام شد که دارای تجهیزات قدیمی و فرسوده و فناوری سنتی بودند. یک‌طرف جنگ، قدرت‌هایی برتری بودند که بر اساس الگوی نسل چهارم جنگ به میدان آمده بودند و یک طرف آن، قدرت‌های ضعیفی بودند که بر اساس الگوی نسل سوم جنگ می‌جنگیدند، این اختلاف باعث شکل‌گیری الگوی جدیدی به‌نام جنگ ناهم‌تراز شد؛ در واقع در این مقطع زمانی، الگوی جنگ ناهم‌تراز وارد ادبیات نظامی جهان شد. گفتنی است، در این مقطع کشورهای کمی نسبت به طرف مقابل ضعیف‌تر بودند، با ایستادگی و مقاومت این‌ها را جبران نموده و هیچگاه تسلیم ابرقدرت‌های زورگو نشدند. این عامل با کسب ۲۱۸ امتیاز به‌عنوان سیزدهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۴-۶-۳. در جنگ‌های گذشته و اخیر، نیروهای نظامی و سنتی، بازیگر اصلی میدان نبرد بودند، به همین دلیل، قدرت‌گشندگی و میزان تخریب بسیار زیاد بود. با توجه به اینکه کاهش تلفات و جایگزینی تأثیر به جای تخریب از ویژگی‌های مهم و اصلی جنگ آینده است، باید نیروهای نظامی همراه با گروه‌های فراملی و فروملی مأموریت را

اجرا نمایند، اجرای جنگ با این گروه‌ها هم دارای هزینه بسیار کمتری بوده و هم زودبازده است. قدرت‌های برتر در جنگ‌های آینده از این گروه‌ها در قالب نیروی زمینی استفاده نموده و به علت هزینه و تلفات زیاد، نیروی زمینی خود را وارد جنگ نمی‌کنند، پس این گروه‌ها بازیگران مهم و اثرگذار جنگ آینده هستند. این عامل با کسب ۲۱۴ امتیاز به‌عنوان چهاردهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۵-۶-۳. یکی از الگوهای جنگی جدید که در جنگ‌های اخیر شکل گرفت، جنگ نیابتی بود. در جنگ‌های اخیر، قدرت‌های سلطه‌طلب با تطمیع گروه‌های تروریستی و حمایت همه‌جانبه از آنها تمام تلاش خود را به‌کار گرفتند تا بتوانند از این گروه‌های تروریستی به‌عنوان ابزاری برای پیشبرد هدف‌ها و امیال نامشروع خود استفاده نمایند؛ برای مثال از این گروه‌ها در جنگ سوریه و عراق به‌طور گسترده استفاده نمودند؛ همان‌گونه که اجرای الگوی جنگ مقاومت یکی از الگوهای جنگی توسط کشورهای آزادپخواه و استکبارستیز بود، اجرای جنگ نیابتی توسط قدرت‌های زورگو و استعمارگر هم الگوی جنگی جدیدی بود که در جنگ‌های اخیر شکل گرفت. این عامل با کسب ۲۱۰ امتیاز به‌عنوان پانزدهمین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

۱۶-۶-۳. در ادبیات تحقیق این مقاله، ۲۸ ویژگی برای جنگ آینده بیان شده است، یکی از ویژگی‌های خیلی مهم و اثرگذار، اصل غیرکشنده‌گی جنگ آینده است. با توجه به اینکه رویکرد جنگ آینده از تخریب‌محور به تأثیرمحور تغییر نموده است، پس در جنگ‌های آینده نباید به تلفات و کشتن نفرات توجه نمود، بلکه باید به تغییر رفتار در جامعه هدف توجه شود. در جنگ آینده قدرت اثرگذاری مهم‌تر از قدرت تخریب و کشنده‌گی است. بنابراین یکی از اصول جنگ آینده، غیرکشنده‌گی فیزیکی است. این عامل با کسب ۲۰۶ امتیاز به‌عنوان شانزدهمین و آخرین عامل تأثیرگذار شناخته شده است.

جدول شماره ۳. نتایج نهایی مقایسه تطبیقی جنگ هشت ساله و جنگ‌های اخیر با جنگ آینده

درصد طیف ب کل	تلف اخبار کل	آیند ساله	عوامل	طیف
۳۷/۹۷	۲۰۱۶	۲۳۰	جنگ هشت ساله، سستی بود	یک
		۳۱۶	جنگ هشت ساله، تابع نسل سوم جنگ بود	
		۳۰۵	در جنگ هشت ساله، ج.ا.ایران بر اساس شیوه‌های اخلاقی و متعارف جنگید	
		۳۰۰	طرح جنگ آینده، تابع الگوی تأثیرمحور است	
		۲۹۰	جنگ آینده در محیط سیال جغرافیایی انجام می‌شود	
		۲۸۵	جنگ آینده به صورت مردم‌پایه است	
		۲۸۰	جنگ آینده، تابع نسل چهارم جنگ است	
۳۵/۳۱	۱۸۷۵	۲۷۰	در جنگ هشت ساله، برتری از نظر عده و غده با رژیم بعث صدام بود	دو
		۲۶۰	جنگ هشت ساله در فضای نابرابر انجام شد	
		۲۴۸	در جنگ هشت ساله، رژیم بعث صدام از روش‌های نامتعارف استفاده نمود	
		۲۳۰	جنگ‌های اخیر کشورهای ضعیف، تابع نسل سوم جنگ بود	
		۲۲۵	الگوی جنگ مقاومت در جنگ‌های اخیر شکل گرفت	
		۲۱۸	الگوی جنگ‌های اخیر، ناهم‌تراز بود	
		۲۱۴	در جنگ آینده، گروه‌های فراملی و فروملی بازیگر مهمی هستند	
		۲۱۰	در جنگ‌های اخیر، قدرت‌های برتر از گروه‌های تروریستی برای جنگ نیابتی استفاده کردند	
۱۵/۵۸	۸۲۷	۲۰۶	غیرکشندگی یکی از اصول جنگ آینده است	سه
		۱۸۰	در جنگ هشت ساله، از نظر عده و غده، برتری با ج.ا.ایران بود	
		۱۵۶	در جنگ آینده، نقش مردم کم‌رنگ است	
		۱۴۵	در جنگ آینده، گروه‌های فراملی و فروملی بازیگر مهم نیستند	
		۱۴۰	جنگ آینده، بر اساس رویکرد تخریب‌محور انجام می‌شود	
۸/۵۳	۴۵۳	۱۳۶	در جنگ هشت ساله، عراق از روش‌های متعارف و اخلاقی استفاده نمود	چهار
		۱۲۰	در جنگ‌های اخیر، روش قدرت‌های ضعیف تابع نسل چهارم جنگ بود	
		۱۰۵	الگوی حاکم بر جنگ‌های اخیر، ناهمگون بود	
		۹۲	در جنگ‌های اخیر، قدرت‌های ضعیف از گروه‌های تروریستی برای جنگ نیابتی استفاده کردند	
۲/۶۰	۱۳۸	۶۹	در جنگ هشت ساله ج.ا.ا. رژیم بعثی از روش‌های غیر اخلاقی و نامتعارف استفاده کرد	پنج
		۶۹	در جنگ آینده، محیط جغرافیایی ثابت است	
-	۱۰۶۱/۸	۲۰۴/۱۹	-	میانگین
۹۹/۹۹	-	۵۳۰۹	-	جمع کل

نمودار شماره ۱. تأثیرگذارترین عوامل طبق جدول شماره ۳

۳-۷. جمع بندی دیدگاه خبرگان و صاحب نظران در مورد جنگ آینده

محققان ابتدا با مصاحبه شونده‌گان، مصاحبه نموده و برای پاسخگویی نهایی به پرسش‌ها (تعریف جنگ آینده و ویژگی‌های آن)، پنج جلسه با حضور ۳۰ نفر از خبرگان و صاحب نظران تشکیل دادند. تعریف جنگ آینده و ویژگی‌های آن بیانگر یک جنگ تمام عیار با به کارگیری گروه‌های تروریستی است. پس از بحث و تبادل نظر ابتدا ۲۸ ویژگی برای جنگ آینده بیان شد و سپس محققان طبق نظر خبرگان و صاحب نظران، جنگ آینده را از طریق مهندسی معکوس، به گونه‌ای تعریف نمودند که ضمن پوشش ویژگی‌های ۲۸ گانه شامل سطح راهبردی جنگ نیز باشد. گفتنی است، تعریف ارائه شده دیدگاه راهبردپردازان نظامی و طراز اول لشکری است، بنابراین از روایی و پایایی معتبری برخوردار می‌باشد. ویژگی‌های راهبردی جنگ آینده عبارتند از:

- (۱) هم‌افزایی، درهم‌تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدهای نظامی با تهدیدهای امنیتی،
- (۲) قدرت غافلگیری بالا (فریب، قدرت مخفی‌سازی، تهاجم دور از انتظار، استقرار دور)،
- (۳) اشراف اطلاعاتی با توجه به امکانات گسترده در فضا، هوا، زمین و دریا،
- (۴) عملیات پُرشدت و متمرکز در زمان کوتاه (گریز از فرسایشی شدن جنگ)،
- (۵) گستردگی عملیات از نظر جغرافیا و بُعد مکان (سطح، زیرسطح، فضا و هوا)،
- (۶) فناوری محور بودن،
- (۷) تکیه بر عملیات مخصوص چند نیرویی،
- (۸) گسترش و سیالیت صحنه جغرافیایی جنگ،
- (۹) تلفیق توانمندی‌ها (سخت- نرم و نیمه سخت)،
- (۱۰) حمله به توانمندی‌های راهبردی و مراکز ثقل دشمن،
- (۱۱) بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از راهکنش‌ها و فنون (تکنیک‌های) پیچیده (فضای مجازی و رسانه‌ای)،
- (۱۲) کاهش چرخه زمان اطلاعات و زمان اجرای عملیات،
- (۱۳) افزایش دقت هدف‌گیری و هوشمندشدن سلاح‌ها (کاهش تعداد هواپیماها و مهمات)،
- (۱۴) نزدیکی سطوح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی (تاکتیکی) جنگ،
- (۱۵) هم‌زمانی عملیات در سطوح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی (درگیری هم‌زمان از خط مقدم تا عمق راهبردی)،
- (۱۶) عملیات نظامی تأثیرمحور مبتنی بر اطلاعات با تمرکز بر نقاط ثقل و ستون فقرات کشور مقابل،
- (۱۷) دورایستایی جنگ آینده،
- (۱۸) ارزش‌محوری و آرمانی بودن (ایدئولوژی و هدف‌های بلندمدت)،

- (۱۹) مردم‌پایه بودن،
- (۲۰) دریاپایه و هوایه بودن (استفاده حداقلی از نیروی زمینی)،
- (۲۱) استفاده از گروه‌های تروریستی و تکفیری و گروه‌های فراملی و فروملی در محیط قومی - مذهبی،
- (۲۲) خصوصی‌سازی و استفاده از توان شرکت‌های امنیتی،
- (۲۳) شناخت‌محور بودن (با استفاده از علوم شناختی)،
- (۲۴) ناهمطراز بودن،
- (۲۵) نابرابر بودن،
- (۲۶) قابلیت‌محور بودن،
- (۲۷) بسیج توانمندی‌ها و مؤلفه‌های قدرت ملی،
- (۲۸) متنوع شدن محیط تهدیدها و نوع عملیات (چندمحیطی) (مطالعات گروهی، ۱۳۹۳: ۲۴۳).
- با توجه به ویژگی‌های موصوف، جنگ آینده «جنگی شناخت‌محور و فناورپایه است، که از طریق هم‌افزایی قابلیت‌های دفاعی - امنیتی و اشراف اطلاعاتی در صحنه‌های سیال جغرافیایی و شبکه‌ای به صورت ناهمطراز و ائتلافی انجام می‌گیرد. این جنگ، نوعی عملیات تأثیرمحور و غافلگیرکننده است که با مداخله مستقیم و غیرمستقیم قدرت‌های بزرگ و استفاده حداقلی از نیروی زمینی با به‌کارگیری گروه‌های فراملی و فروملی به‌منظور شکست راهبردی دشمن و نابودی زیرساخت‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و زیست‌محیطی اجرا می‌شود» (مطالعات گروهی، ۱۳۹۳: ۲۴۴).

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

ماهیت جنگ شامل چرایی، چیستی و چگونگی است. هر جنگی که اتفاق می‌افتد دارای تعریفی مشخص و دلایل روشن است، پس چرایی و چیستی تمام جنگ‌ها

گذشته، حال و آینده) مشخص و قابل تعریف می‌باشد، اما چگونگی اجرای جنگ نامشخص و قابل تعریف نیست. چگونگی اجرای هر جنگ با جنگ پیشین و بعدی متفاوت است. پس طبق نظر خبرگان و بر اساس جدول شماره ۲ می‌توان نتیجه گرفت که چستی و چرایی جنگ‌های گذشته، حال و آینده مشخص و قابل تعریف و پیش‌بینی است، اما چگونگی اجرای جنگ، همیشه نامشخص و قابل تعریف نمی‌باشد. وجه تمایز جنگ‌ها، «چگونگی» است، بنابراین باید به دنبال «چگونگی اجرای جنگ آینده» بود. بازیگران احتمالی جنگ آینده، برای ادامه بقا در فضای رزم آینده، باید به چهار اصل مهم «تفکر تأثیرمحور»، «الگوی رفتاری شبکه‌محور»، «ساختار انعطاف‌پذیر و پیچیده» و «ترکیب خلاقانه فناوری‌های نرم و سخت» توجه ویژه داشته باشند.

۴-۱-۱. راهکارهای مرتبط با اولین پرسش فرعی تحقیق

(۱) جنگ رژیم بعث صدام علیه ج.ا.ایران، آخرین جنگ نسل سوم و سنتی بود که در یک فضای «نابرابر و نامتعارف» انجام شد. رژیم بعث عراق از نظر عده و عُده برتری داشت و از روش‌های غیراخلاقی و سلاح‌های نامتعارف استفاده نمود.

(۲) در هشت سال دفاع مقدس، ج.ا.ایران بر مبنای ایدئولوژی، آموزه‌های دینی-اسلامی و منویات امام خمینی(ره) در یک فضای «متعارف» جنگید، به همین دلیل از روش‌های نامتعارف و غیراخلاقی استفاده ننمود. مهم‌ترین الگوی حاکم بر جنگ هشت ساله رژیم بعث عراق علیه ج.ا.ایران، الگوی «جنگ سنتی» بود.

۴-۱-۲. راهکارهای مرتبط با دومین پرسش فرعی تحقیق

جنگ‌های رخ داده در ۲۵ سال گذشته بر اساس ویژگی‌ها و الگوهای «نسل سوم و نسل چهارم» جنگ (ترکیبی) بوده است. به دلیل وجود اختلاف فناوری، جنگ‌های اخیر به صورت «ناهمگون» اجرا شده است. استفاده از گروه‌های تروریستی منطبق بر

محورهای اختلاف مذهبی، قومی و قبیله‌ای و «جنگ‌های نیابتی» در ۲۵ سال اخیر نه تنها باعث ایجاد ثبات و امنیت نشده، بلکه باعث ایجاد هرج و مرج و ناامنی، شکنندگی و بی‌ثباتی شده است. طبق مصاحبه انجام شده با خبرگان و صاحب‌نظران، مهم‌ترین الگوهای حاکم بر جنگ‌های اخیر «الگوی جنگ اطلاعاتی»، «الگوی رایاورد»، «الگوی جنگ روانی»، «الگوی جنگ شبکه‌ای»، «الگوی جنگ نامتعارف»، «الگوی جنگ موازی» و «الگوی جنگ سنتی» هستند.

الگوهای «جنگ نیابتی» و «الگوی جنگ مقاومت» که یک الگوی ترکیبی و تلفیقی بوده و به نوعی نمادی از «جنگ هیبریدی» است، نیز در جنگ‌های اخیر شکل گرفته‌اند.

۳-۱-۴. راهکارهای مرتبط با سومین پرسش فرعی تحقیق

جنگ آینده بر اساس ویژگی‌های «نسل چهارم» جنگ و سبک «غیرکشنده» که نوعی از الگوی «عملیات تأثیرمحور» است، به صورت «مردم‌پایه» اجرا می‌گردد. جنگ آینده در «محیط سیال جغرافیایی» با محوریت «گروه‌های ملی و فراملی» انجام می‌شود. طبق مصاحبه انجام شده با خبرگان و صاحب‌نظران، مهم‌ترین الگوهای حاکم بر جنگ آینده، «الگوی جنگ شبکه‌محور»، «الگوی عملیات تأثیرمحور» و «الگوی جنگ دانش‌بنیان (جنگ دانشی)» هستند.

۲-۴. پیشنهادها

- (۱) «الگوهای جنگ روانی، رایاورد و جنگ اطلاعاتی» از الگوهای ثابتی هستند که در جنگ‌های اخیر اجرا شده است، بنابراین پیشنهاد می‌گردد، در طرح‌ریزی برای جنگ آینده به این الگوها توجه بیشتری شود.
- (۲) تعریف «جنگ آینده و ویژگی‌های آن» که در انتهای ادبیات تحقیق به آن اشاره شد، به‌عنوان تعریف مصوب منتشر شود.

(۳) فرهنگ مقاومت، حاصل هشت سال مقاومت دلیرانه مردم ایران در برابر جبهه غرب و حامیان رژیم بعث عراق بود، پیشنهاد می‌گردد در جنگ آینده از الگوی «جنگ مقاومت و مردم‌پایه» برای مقابله با الگوی «جنگ نیابتی» استفاده شود.

(۴) در جنگ هشت ساله، کاربرد «پیاده نظام و جنگ زمین‌پایه» مبنای اساسی جنگ بود، اما در جنگ آینده پیشنهاد می‌گردد، به‌کارگیری نیروهای نظامی به‌ویژه «پیاده نظام» به حداقل ممکن کاهش یابد و به جنگ «دریاپایه و هواپایه» توجه بیشتری شود.

(۵) با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک ج.ا.ایران پیشنهاد می‌گردد، تقویت «سامانه‌های پدافندی و موشکی» و تقویت «نیروی هوایی و دریایی» در دستورکار قرار گیرد.

فهرست منابع

۱. منابع فارسی

۱. قرآن مجید.
۲. نهج البلاغه (۱۳۹۰)، ترجمه محمد دشتی، قم، انتشارات اشکذر.
۳. بیانات فرماندهی معظم کل قوا (۱۳۹۲/۱/۱)، در جمع زائران حرم رضوی، قابل دسترسی در وبگاه: www.khamenei.ir.
۴. بیانات فرماندهی معظم کل قوا (۱۳۶۹/۶/۲۹)، در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، قابل دسترسی در وبگاه: www.khamenei.ir.
۵. پوراحمدی، حسین و رضایی، مسعود (۱۳۹۱)، «تحول تاریخی جنگ از الگوهای سنتی تا نوین»، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره ۳۶.
۶. حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰)، *مدیریت راهبردی*، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷. حیدری، کیومرث (۱۳۹۱)، *جنگ آینده*، تهران، انتشارات عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
۸. دانش آشتیانی، محمدباقر (۱۳۹۱)، *مدیریت راهبرد دفاعی - امنیت*، تهران، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی.
۹. رضایی، بهرام (۱۳۹۲)، *عملیات روانی*، تهران، انتشارات دافوس آجا.
۱۰. زهتاب سلماسی، یعقوب (۱۳۹۰)، *جنگ آینده*، تهران، انتشارات دافوس آجا.
۱۱. کلاتنری، فتح‌ا... (۱۳۹۳)، *راهبردشناسی جنگ آینده*، تهران، انتشارات عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
۱۲. کرامت‌زاده، عبدالحمید (۱۳۸۸)، *عملیات تأثیرمحور - نظریه و کاربرد*، تهران، انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
۱۳. منزوی، مسعود (۱۳۸۸)، *عملیات تأثیرمحور*، تهران، انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
۱۴. محمدی‌نجم، سیدحسین (۱۳۸۷)، *بعد پنجم جنگ*، تهران، انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
۱۵. مطالعات گروهی (۱۳۹۳)، *تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده*، دوره هفتم سیاست دفاعی، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.

۲. منابع انگلیسی

1. David Steele, Robert (Autumn/Winter 1998-99), "The Asymmetric Threat: Listening to the Debate", *Joint Forces Quarterly*, No. 20.
2. Fitzgerald, Mary C (1994), "The Russian Military's Strategy for 'Sixth Generation' Warfare", *Orbis*, 38, No. 3.
3. Gill, Ringland (1998), *Scenario Planning: Managing for the Future*, New York, John Wiley & Sons.
4. Lind, William S (2012), "Understanding Forth Generation War", *Military Review*.
5. Rubin, Michael (2007), "Asymmetrical Threat Concept and its Reflections on International Security", available at: <http://www.meforum.org>